

Nogle Bemærkninger om Landbrugskredit.

(Realkrediten — Driftskrediten — det Raiffeisenske System.)

Af

Cand. polit. **Jul. Schovelin.**

I.

Den Strøm, der gaar igennem den moderne, europæiske Literatur om Landkrediten, bevæger sig tydeligt nok bort fra Realkrediten og i Retning af Personalkrediten. Det er Navne som Conrad, Goltz, Held, Kraus, Nasse, Ruhland, Schmoller, Marchet, Vogel-sang, Courcelle-Seneuil osv. — De Reformforsøg, der ske paa dette Omraade, styre aabenbart den samme Kurs; det er den amerikanske Homestead-Lov, det er de Raiffeisenske Kasser, de østerrigske Bestræbelser, de ungarske Planer.

Man kunde forme denne Tanke paa en noget anden

*) Nærværende Afhandling falder i det væsentlige sammen med et Foredrag, der blev holdt som Indledning til en Diskussion i Nationaløkonomisk Forening den 8. Novbr. d. A. Da jeg imidlertid ved denne Lejlighed maatte begrænse mit temmelig store Stof forholdsvis stærkt af let forstaaelige Hensyn, der imidlertid i mindre Grad have været til Stede ved den skriftlige Udarbejdelse til Tidsskriftet, er omstaaende Behandling noget fyldigere end Foredragets, men Tidens Knap-hed har dog forhindret mig fra at gøre den saa meget fyldigere, som jeg af mange Grunde kunde have ønsket, navnlig i Betragtning af de Opfordringer, der i den Retning skete til mig under den efter Foredraget stedfundne Diskussion. Jeg forbeholder mig derfor muligvis ved Lejlighed at vende tilbage til Æmnet for at gøre nærmere Rede for enkelte Punkter.

Nogle Bemærkninger om Landbrugskredit.

(Realkrediten — Driftskrediten — det Raiffeisenske System.)

Af

Cand. polit. **Jul. Schovelin.**

I.

Den Strøm, der gaar igennem den moderne, europæiske Literatur om Landkrediten, bevæger sig tydeligt nok bort fra Realkrediten og i Retning af Personalkrediten. Det er Navne som Conrad, Goltz, Held, Kraus, Nasse, Ruhland, Schmoller, Marchet, Vogel-sang, Courcelle-Seneuil osv. — De Reformforsøg, der ske paa dette Omraade, styre aabenbart den samme Kurs; det er den amerikanske Homestead-Lov, det er de Raiffeisenske Kasser, de østerrigske Bestræbelser, de ungarske Planer.

Man kunde forme denne Tanke paa en noget anden

*) Nærværende Afhandling falder i det væsentlige sammen med et Foredrag, der blev holdt som Indledning til en Diskussion i Nationaløkonomisk Forening den 8. Novbr. d. A. Da jeg imidlertid ved denne Lejlighed maatte begrænse mit temmelig store Stof forholdsvis stærkt af let forstaaelige Hensyn, der imidlertid i mindre Grad have været til Stede ved den skriftlige Udarbejdelse til Tidsskriftet, er omstaaende Behandling noget fyldigere end Foredragets, men Tidens Knap-hed har dog forhindret mig fra at gøre den saa meget fyldigere, som jeg af mange Grunde kunde have ønsket, navnlig i Betragtning af de Opfordringer, der i den Retning skete til mig under den efter Foredraget stedfundne Diskussion. Jeg forbeholder mig derfor muligvis ved Lejlighed at vende tilbage til Æmnet for at gøre nærmere Rede for enkelte Punkter.

Maade. Det gamle Spørgsmaal om Landkredit har for Tiden to Faser: paa den ene Side drejer Spørgsmaalet sig om, hvorledes Landbrugernes Personalkredit bør organiseres; paa den anden Side er Spørgsmaalet i sin Grund og Kærne ikke saa meget et Spørgsmaal om Kredit, om Stiftelsen af Laan og Gæld, som meget mere en anden, moderne Form af det gamle Problem om, hvorledes man befrier Landejendommene for Grundbyrder.

Disse to ifølge deres hele Natur saa forskelligartede Spørgsmaal lade sig ikke fuldstændig skille, men ere i dette Øjeblik knyttede sammen gennem Kreditens ydre Form: Hypotheket. Denne formelle, juridisk-historiske Sammenhæng gør enhver Drøftelse af Landbrugets Kredit vanskelig og usikker, forvirret og famlende. Ord, der have den samme Klang, betegne det ene Øjeblik det ene, det andet Øjeblik det andet. Begreber, der pege i stik modsat Retning, ere fuldstændig nittede sammen gennem de overleverede Retsformer, og leve dog, skønt saaledes sammenvoxede, hver for sig sit eget Liv som de siamesiske Tvillinger.

For nærmere at faa set, hvad der i denne Sammenhæng blot er Form og Skal, og hvad der er Indhold og Kærne, for at faa Rede i dette sammenfiltrede Garnnøgle, som Tiderne have vundet og spundet og vævet sammen til et Virvar, maa vi vikle det op Traad for Traad, maa vi analysere de enkelte Begreber. Som Udgangspunkt for Undersøgelsen vælge vi da Begrebet Realkredit.

Det viser sig da ved første Øjekast, at dette Ord rummer forskellige Betydninger, dækker over forskelligartede Begreber. For det første betegner det blot en vis ydre Form for Kredit, betegner blot den Omstændighed, at der for et Laan er stillet Pant, givet en real Sikkerhed, taget Prioritet i en Ejendom. Det er da aabenbart ikke bort fra Realkredit i denne Betydning af Ordet, at Strømmen gaar, det er ikke imod, hvad man maaske med et andet Ord kan kalde Prioritetskredit, at den moderne Kritik rettes. Intet Menneske tænker paa at foreslaa Prioriteternes Afskaffelse eller, rettere sagt, da udenlandske Theoretikere ganske vist undertiden have haft slige slemme Planer: intet Menneske tænker for Alvor paa at sætte et saadant Forslag under Debat som en praktisk

Mulighed i det Herrens Aar 1886 i Kongeriget Danmark.

Det er da altsaa ikke dette at give Pant, som man i og for sig har noget imod; men naar fremragende Forfattere i Nutiden se en Fare i Realkrediten, saa er det fordi denne Form saa let lader sig misbruge, idet den muliggør en urigtig Benyttelse af Kredit derigen- nem, at den tillader, ja frister til, at man ved Laan- givningen skyder de personlige Garantier for Laanets rette Anvendelse til Side og ene tager Sigte paa Real- sikkerheden. »Realkredit« kan altsaa ikke blot betegne den ydre Form, men naar man særlig adskiller Real- kredit fra al anden Kredit, tænker man derved ofte paa en Kredit, hvor Synspunktet for Bedømmelsen og Af- gørelsen af, hvor vidt Laan i det enkelte Tilfælde bør gives eller ikke, udelukkende bestemmes af Hensynet til, om der kan bydes Laangiveren en real Sikkerhed, et Pant, og om dette Pant har den tilstrækkelig høje Bytteværdi. Hvad der er sket paa Landbrugskredit- ens Omraade er da netop dette, at man efterhaanden i Tidens Løb har ladet Landkreditens Brug beherskes og ledes af den Maxime: er dit Pant tilstrækkelig fint, falder Prioriteten indenfor en rimelig Grænse af Taxa- tionsværdien, kan du faa Kredit lige saa meget og lige saa galt, du vil. Derved er imidlertid det oprindelige og rette Synspunkt for Kreditgivningen fuldstændig for- rykket, Tyngdepunktet er flyttet fra et Væsensmærke til en tilfældig ydre Form, og de Normer og Grænser, som Samfundet maa sætte for Kreditens rette Brug, ere efterhaanden forvitrede og have forskudt sig eller ere blevne erstattede med andre Normer og andre Grænser, der ere bestemte af helt andre Hensyn end dem, som Samfundet fornuftigvis maa og bør tage, hvis det tve- æggede Sværd, som man kalder Kredit, ikke skal saare og skade i Stedet for at gavne og glæde.

Spørge vi nu, hvad der da er det rette Synspunkt i denne Sammenhæng, da maa Svaret blive dette: den samfundsnyttige Kredit, den Kredit, der har Krav paa Samfundets Beskyttelse, er kun den, der betyder Overladelse af Kapital til produktiv Brug. Kun i det Øjeblik, Kapitalen forbruges i Produktionen til Hjælp og Støtte for det produktive Arbejde, kan der være Tale om, at Kapitalen fornys, endsige da giver Udbytte. Betingelsen for, at

en Skyldner kan betale den laante Kapital tilbage med Renter, er saaledes i Regelen udelukkende den, at han har Evne og Vilje til at anvende Kapitalen paa en økonomisk Maade, saaledes at den frugtbar gør hans Arbejde, ved hvilken Samvirken af Kapital og Arbejde et Udbytte først vindes, Kapitalen reproduceres og kommer igen med Renter. Den faktiske Forudsætning for Kreditens Nødvendighed og Grunden, hvorfor man har indført den, er simpelt hen Adskillelsen imellem Kapital og Arbejde, at nogle have Kapital uden selv at kunne frugtbar gøre den, andre have Arbejdskraft uden at være i Besiddelse af den nødvendige Kapital til at udnytte deres tekniske Duelighed paa behørig Maade, og Opgaven for en fornuftig Ordning af Krediten er da netop at tilvejebringe en frugtbar Forbindelse imellem disse tvende Kategorier i saadanne Former, som betrygge begges Interesser.

Alt dette er simple økonomiske Sandheder, nationaløkonomisk A-B-C, men af disse elementære Sætninger lader der sig med fuldkommen Paalidelighed uddrage den for denne Sag saa vigtige Følgesætning, at Sikkerheden for Krediten udelukkende er at søge i den laante Kapitals forstandige (produktive) Anvendelse. Naar Kapitalen forødes, enten af den ene eller anden Grund, enten fordi den svires eller kludres bort, er Muligheden for en ordinær Tilbagebetaling og Renteydelse borte; naar Laantageren derimod har Lyst og Evne til at »arbejde med« Kapitalen, er dermed Sikkerheden af Laanet af sig selv given. Dette vil altsaa med andre Ord sige, at Sikkerheden altid er af ren personlig Art, altid er at søge i Laantageren selv, da selvfølgelig kun levende Personer og ikke døde Ting kunne producere, og de rette Garantier for Laanets forstandige Anvendelse og dermed for Laanets Sikkerhed maa altsaa, nærmere bestemt, altid først og fremmest gaa ud paa, at denne enkelte bestemte Person er i Stand til og villig til at anvende Kapitalen produktivt.

Pantet har da ogsaa oprindelig kun haft den Betydning og Bestemmelse at tilvejebringe en slig personlig Garanti, idet man til Pant valgte Genstande af en saadan Natur, som Personen satte megen Pris paa, nødigt vilde miste af rent subjektive Grunde, for derigennem at lægge et rent personligt Pres paa Laantag-

eren, saa at han satte al sin Flid og Energi ind paa at generhverve, hvad der var ham kært og dyrebart, hvad der jo kun kunde ske ved en saa forstandig Brug af Kapitalen, at han kunde tilbagebetale Laanet. Det kommer saaledes ikke an paa Hensynet til Pantets Bytteværdi, æstimatio qvanta omnibus valet, men paa dets Værdi for Besidderen, æstimatio qvanti alicujus interest, hvorfor i tidligere Tid endogsaa Genstande, som aldeles ikke vare sælgelige — *res qvarum non est commercium* — men kun havde en ren Affektionsværdi, ere blevne brugte som Pant, f. Ex. de ægyptiske Familjegrave*).

Den Kredit, hvis produktive Anvendelse ikke saaledes direkte eller indirekte er sikret ved personlige Garantier**), er ikke alene uøkonomisk, den er værre endnu, den er umoralsk og fordærvelig. Den Laantager, der laaner Penge til Luxus og Unytte, er en letsindig Ødeland, og den Laangiver, der forsyner Ødelanden med Midler til Svir og Sværm, vel vidende, hvad Pengene ville gaa til, men maaske stolende paa rige Slægtninge, senere Arv eller saa, er simpelt hen en Aagerkarl. En saadan Kredit har ikke alene intet Krav paa Samfundets Beskyttelse, men det er netop omvendt en af de vanskeligste Opgaver for den moderne Lovgivning at finde Maaden, hvorpaa saadanne Udvæxter paa Krediten kunne bortskæres.

Det vil utvivlsomt efter denne Udvikling være let forstaaelig, at naar man, som det kan ske ved Real-krediten, aldeles skyder det økonomisk vigtige Hensyn til Kapitalens forsvarlige Anvendelse til Side, og gør Hensynet til den rent subsidizære Sikkerhed: Pantet, og det oven i Købet dets Bytteværdi, til den eneste Rette-snor for Ydelsen og Optagelsen af Laan, saa skaber man i Virkeligheden derved et Kreditinstrument, »der vipper og vender, som Kniven i Barnets legende Hænder«, og

*) Jfr. Ruhland: Agrarpolitische Versuche vom Standpunkt der Socialpolitik. Tübingen 1883. S. 12.

**) Foruden ved Pant kan Laan ogsaa indirekte sikres ved Kav-tion, hvilket altsaa vil sige, at naar Laangiveren ikke personlig kender Debitor tilstrækkelig godt nok til at vide om ham, hvor vidt han vil gøre sig Umage for Laanets Tilbagebetaling, indestaa andre Mænd for ham, som have dette personlige Kendskab, denne Forvisning om Kapitalens forstandige Brug.

hvorom det en Gang med Rette er blevet sagt, at det kunde og maatte være en Pantekreditor ligegyldigt, om denne tveæggede Kniv blev brugt af Skyldneren til at skære Halsen over paa sig. Den naturlige, instinktmæssige Følelse for, hvad der er det rette Forhold i denne Sammenhæng, vil vel i mangfoldige private Forhold af sig selv tvinge det rigtige Synspunkt frem, og derved have heldigvis Ulæmpene ved de nuværende Former for Realkreditsystemet f. Ex. her i Landet vist næppe været større, end at Prioritetslaanene i et særdeles stort Antal Tilfælde maa antages at have faaet en produktiv Anvendelse; men en saadan systematisk Forsyndelse mod de økonomiske Krav hævner sig imidlertid stedse, har hævet sig og vil maaske gøre det endnu mere i Fremtiden, og som altid ved en misforstaaet Benyttelse af Kredit, vil dette kunne ses paa tvende Maader, i Forholdet til Kreditorerne og i Forholdet til Debitorerne.

For Laangivernes Vedkommende viser det sig bedst, paa hvor usikker en Grund de bygge, naar de saaledes blot stole paa Ejendommenes Værdi, hver Gang de store Ejendoms kriser med visse Perioders Mellemrum drage hærgende hen over Evropa, og netop de allersidste Aaringer ere vel skikkede til at vække Tvivl hos Prioritetsejerne, om virkelig ogsaa den hellige Grav er vel forvaret, naar blot Pantets Taxationsværdi i det Øjeblik, Laanet stiftes, er betydelig højere end Laanesummen. — Interessant er det ogsaa at se, at selv om Kapitalisten nok saa meget vil skyde Undersøgelsen af det personlige Moment fra sig under Paaskud af, at det personlige er noget altfor løst og forgængeligt, er altfor udsat for Omskiftelser, og selv om han nok saa meget søger at klamre sig til det objektive, til Andenmands Ejendom i Kraft af det gamle Ord, at »alting forgaar, men Svinelæder bestaar«, saa kan han dog paa ingen Maade slippe for det subjektive, den personlige Hensyntagen, men Nissen flytter med og stikker med et Hovedet op af Bøtten. Bøtten, der skjuler Nissen, er i dette Tilfælde »Taxationsværdien«; thi hvorledes bestemmes nemlig denne? Kan det vel undgaas, eller er det vel ikke meget snarere selvfølgelig, at en Ejendom taxeres under Hensyn til Ejerens forstandige Brug af Ejendommen, under Hensyn til, hvad en jævn, flittig og dygtig Mand er i Stand til at bringe ud af Gaarden

ved sædvanemæssig Drift? Og, hvad vil dette vel sige andet, end at Sikkerheden for, at man faar sine Renter paa en skikkelig, ordinær Maade, ligger i Ejerens Brug af Ejendommen og ikke i Ejendommens Salgs-værdi?

Hvis man herimod vilde indvende, at en Gaard har sin Værdi ganske uden Hensyn til, om den drives rationelt eller ikke, at selv den forsømte Gaard har en Værdi i og for sig, og at denne vel er lavere end Taxationsværdien, men at man derfor ogsaa holder sig indenfor en Grænse af $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{5}$ af Taxationsværdien, saa er det klart, at hvis Sikkerheden virkelig skulde bero paa denne Værdi, maatte dette være enstydigt med, at en Prioritetsejer saa at sige maatte være forberedt paa, at komme til at stille Laantagerens Ejendom til Avktion, eller at dette i alt Fald ikke kunde staa for ham som en afskrækkende og ubehagelig Mulighed. Under normale Forhold staaar denne Eventualitet imidlertid som noget overordentlig pinligt og ekstraordinært for den almindelige Kapitalist, som en Nødhjælp, man kun griber til i yderste Øjeblik, og ejendommeligt vilde det ogsaa unægtelig være, hvis Samfundet beskyttede og begunstigede Laaneformer, under hvilke det var normalt og regelmæssigt, at Vejen til at skaffe Kapitalen tilbage, gik over ruinerede Existenser. Ubevidst vil den hæderlige Laangiver i alle Tilfælde altid stole paa, at Kapitalen bliver anvendt forstandig, og i Pantet kun se en Betyggelse imod det uforudsete og uventede.

For en økonomisk Betragtning maa det desuden siges at være aldeles vilkaarligt at sætte en rimelig Begrænsning af Krediten til Summer, der holde sig indenfor $\frac{3}{5}$ af Taxationsværdierne. Den rette Grænse ligger naturligvis der, hvor Kapitalanvendelsen paa Ejendommen ophører at være produktiv, at betale sig, men hvor denne Grænse ligger, lader sig selvfølgelig ikke bestemme efter en ren formel, talmæssig Norm, men er forskellig i ethvert enkelt konkret Tilfælde.

For Laantagernes Vedkommende indeholder ogsaa den Omtændighed, at Opnaaelsen af Kredit kun er afhængig af, hvorvidt de ere i Stand til at byde en fin Realsikkerhed, en let paaviselig Fare, idet derved hele Synspunktet for, hvornaar der bør optages Laan, bliver fuldstændig forrykket. Naar man saaledes forholdt sig billig kan faa saa mange Penge, man vil, hvis

man blot kan give en god Prioritet i Sikkerhed, uden at man iøvrigt behøver at gøre Rede for Anvendelsen, uden at stilles under nogen som helst Kontrol og uden nogen som helst Antydning af et generende Spørgsmaal om, hvor Pengene senere ere blevne af, saa ligger der heri en Fristelse til i flotte Perioder at benytte sig af den gunstige Lejlighed til at indlade sig paa Udvidelser og afholde Udgifter af en saadan Natur, som mere have Karakteren af Luxus end af Økonomi. Man bygger elegantere og større end egentlig nødvendigt, holder flere Heste, mageligere Køretøjer og indretter sig i det hele rummeligere og bekvemmere. Selv om saadanne Udgifter kun delvis have Præget af Luxus, selv om de ske paa Omraader, hvor Grænsen herimellem er flydende og vanskelig at drage, saa er det dog saa, at under vanskelige og trykkede Tider finder man denne Grænse forholdsvis let, i gode Tider, hvor Kreditens Kilde flyder rigelig, er det forklarlig, at den bliver dragen videre, end heldigt er. Den megen Tale om Betydningen af »billige Penge« har derfor altid en Hage ved sig; i og for sig ere »billige Penge«, hvad enten de ere til 3 pCt. eller til 4 pCt., intet Gode; de blive det kun, naar der er Trang og Evne til at anvende dem i Produktionen med ædruelig Iagttagelse af den rette Begrænsning.

Hvis det er sandt — hvad det vistnok i alt Fald delvis er — naar det ofte gøres gældende, at Landbrugets nuværende Misère for en stor Del kan føres tilbage til, at Landmændene i de flotte Dage fra Slutningen af 60erne til Midten af 70erne paa en altfor pludselig og overdreven Maade søgte at hæve hele deres sociale og økonomiske Niveau, saa ligger det overmaade nær at sætte dette Udsagn i Forbindelse med en anden Paastand, som man ligeledes ofte hører praktiske Folk fremsætte, og som gaar ud paa, at Landbrugets Ulykke har været en altfor let Adgang til Kredit. Denne Adgang til Kredit kan nemlig i Virkeligheden ikke betyde andet end Adgang til Realkredit, som Landmanden netop har haft siden 50erne i større Omfang end nogensinde tidligere, og medens den virkelig produktive Optagelse af Kapital vel aldrig kan betegnes som en Ulykke, saa lade disse Paastande sig netop fortræffelig rime sammen, naar man erindrer den Mangel paa Hensyntagen til Laanets produktive Anvendelse, som just

Prioritetskrediten tillader. Saa meget er i alt Fald vist, at Kreditforeninger og andre lignende Institutioner i denne Periode have øst Millioner ud til Landbruget med begge Hænder*), uden at bryde sig det fjærneste om, hvor Pengene blev af eller hvortil de gik, naar blot Prioriteten laa indenfor Halvdelen af den tvivlsomme Taxationsværdi. Hvis det tør antages, at det gamle Ord om den Stolthed, som Bonden i fordums Dage satte i at have sin Gaard gældfri og kunne overgive den til sin Søn kvit og fri, virkelig har noget paa sig, saa at der her har været en vid, udyrket Mark for Realkrediten, saa aabner unægtelig de senere Aars Forøgelse i Landejendommenes Gældsbyrde — fra 1867—82: ca. 600 Mill. Kr. — sammenholdt med disse mange Historier om Bønder, der havde 2 Fortepianoer i én Stue for Symmetriens Skyld, og om Proprietærernes Champagnegilder og Luxusheste, et ret ejendommeligt Perspektiv over Realkreditens gode Virkninger og giver mindre Anledning til at rose dens Fortræffelighed end Lyst til at faa undersøgt, hvor stor en Andel denne ofte saa højst priste »lette Adgang til Kredit« har haft i, at Gaardene ere blevne belastede paa en uheldig Maade.

I nærværende Sammenhæng vil det imidlertid være tilstrækkelig at slaa den Mulighed fast, der theoretisk er til Stede, for at Realkrediten kan muliggøre, at der i flotte Tider optages letsindig Kredit, og som Modstykket hertil staar paa den anden Side den lige saa uheldige Eventualitet, at naar de daarlige Tider bag efter komme, og man for at imødegaa det stigende Tryk ved større Intensitet i Driften, ved at producere mere og bedre, trænger til Forøgelse af sin Driftskapital, saa brister Realkrediten, strækker ikke til længer eller fordyres i alt Fald, fordi Realsikkerheden nu er delvis forskertset.

Hvor meget eller hvor lidet man nu end tror sig berettiget til at skrive paa det omtalte Forholds Regning, saa er det dog udenfor al Tvivl, at den omtalte uhyre Forøgelse i Landbrugets Gældsbyrde saare langt fra kan forklares heraf, ja end ikke udelukkende kan stamme fra Kapitalanbringelser overhovedet, hvad enten nu disse ere produktive eller uproduktive. I »Danmarks

*) I Aarene 1869—75 oversteg alene de nyindtegnede Prioriteter de udslettede med over 250 Mill. Kr.

Statistik 2det Bind, S. 248—49, gør Prof. Falbe-Hansen da ogsaa opmærksom paa, at naar Landejendommene ere behæftede med Prioriteter, saa betyder det ikke alene Optagelse af Kapital, men er »for største Delen kun et Udtryk for det Omfang, i hvilket de tidligere Ejere eller Medarvinger ikke ere udløste fra deres Forhold til Ejendommene«, eller med andre Ord: »den overvejende Del af Gælden er Rester af Købesummer eller Arv«. — »Prioritetsrenterne ere saaledes hovedsagelig et Tilskud, som Landbruget aarlig maa yde til de andre Samfundsklasser.«

Dette vil jo med andre Ord sige, at Realkrediten er en Form, der ej alene, som vi have set, muliggør en urigtig Benyttelse af Krediten, men ogsaa tillader, at der under Navn af Kredit indsmugles en Kontrebande, som i Virkeligheden ikke er Kredit. — Denne Kvasikredit bærer ikke desto mindre ofte særlig Navn af »Realkredit«, er Realkredit i Ordets snævrere Forstand. skønt den, som sagt, i de fleste Tilfælde snarere har Karakteren af en Grundbyrde end af en Kredit i dette Ords moderne tekniske Forstand (jfr. ovfr.). Hvad der sker ved en Prioritering af denne Art, er altsaa en Slags Mobilisering af den faste Ejendom; Pantebrevets Udstedelse er en Maade, hvorpaa man har kunnet drage Stykker af Ejendommen ind i den almindelige Omsætning, og hvorved man, saa at sige, har kunnet slaa Ejendomsretten i Stykker, medens Gaardens Brug dog bevaredes samlet. Det Spørgsmaal, der ligger bag ved denne, den egentlige Realkredit, er altsaa ikke et Spørgsmaal om Maaden for Laans Optagelse, Maaden at tilføre Jorden Kapital paa for at gøre den produktivere, men et andet og i Grunden dybere Spørgsmaal, nemlig dette: skulle de, der besidde og bruge Jorden og frugtbar gøre den ved deres Arbejde, i Virkeligheden ogsaa eje denne Jord.

At begynde et Landbrug med Gaarden behæftet med Rester af Købesummer eller Arvegæld, er jo nemlig aabenbart det samme som kun delvis at eje sin Gaard og delvis at bestyre den paa den tidligere Ejers eller paa Medarvingers Vegne. Ofte illuderer nu imidlertid det rent juridiske Forhold Ejeren og frister ham ind paa at indrette hele sin Husholdning og Livsførelse, som om han virkelig ejede det hele. Hvor tidt er ikke Sønnen, der har arvet en større Gaard, men for

at udbetale Broderen hans Halvdel strax har maattet optage en Prioritet, mangfoldig Gange flottere end Faderen, der dog ejede dobbelt saa meget? Men selv om det faktiske Forhold staar Landmanden fuldkomment klart, vil Muligheden for nogen Sinde at slippe denne Byrde ofte være den nuværende Ejer afskaaren, fordi han i sin Tid har overtaget og maatte overtage Ejendommen til for høj en Pris eller har købt den for dyrt. Det er jo nemlig saa, at naar man købte en Landejendom for nogle Aar siden, var man saaledes vænnet »til Tanken om, at Landejendomme vedblivende maatte stige i Pris, at man uden videre som noget ganske selvfølgeligt tog Prisstigningen med i Betragtning. Man betalte Ejendommen ikke alene efter dens nuværende Værdi, men kapitaliserede ogsaa til en vis Grad den forventede Prisstigning.«*) Dette Surplus have i Regelen de tidligere Ejere inddraget i Form af en Prioritetsfordring paa den nuværende Ejer, og denne Hypothek er i alt Fald en Grundbyrde, som det er umuligt at komme af med under de senere Aaringers nedadgaaende Prisbevægelse og som altsaa repræsenterer en stadig staaende Fordring paa Ejers Arbejdskraft. Naar man derfor saa ofte lader Landmændene høre, at naar de have haft de gode Aar, saa maa de ogsaa finde sig i de magre Aar, saa forglemmer man derved ofte, at Forholdet i alt Fald delvis er dette, at de, som have skummet Fløden i de gode Aar, nu ikke længere ere Landmænd, men sidde som Prioritetsejere i Byerne.

Det er imidlertid ikke alene den Omstændighed, at Rester af Købesummer og Arvegæld fra først af tynde som en værdiforringende Grundbyrde paa Besiddelsen, der gør Stillingen vanskelig for de Landmænd, der have overtaget deres Gaarde i Slutningen af de gode Aar, men det er tillige klart, at en saadan Landbruger, der begynder med en større Førsteprioritet i sin Gaard, for at faa Driftskapital meget hurtig nødsages til at optage sekundære Prioriteter.**)

*) Danm. Stat. II. Side 257.

**) »Det er indlysende, at denne voxende Afkastning maa bidrage til at forringe Landmændenes pekuniære Stilling og gøre det vanskeligere for dem at rejse Kapital til at gennemføre alle de Forbedringer og Fremskridt, som maatte være ønskelige, og for saa vidt skader den Landbruget.« Danm. Stat., II. Bd. Side 250.

Vi komme her endnu til en Side af den nuværende Realkredit, som er yderst uheldig, idet nemlig det overvejende Antal af de sekundære Prioriteter gives i en for Landmanden ganske særlig byrdefuld og uheldig Form, idet de ere opsigelige og ikke-amortisable. — At Kapitalen er opsigelig til enhver Tid kan jo i Virkeligheden give Anledning til de uheldigste Forhold, idet Landmanden jo netop derved overmaade let kan risikere en Opsigelse paa de ubelejlige Tidspunkter, maaske midt i den Rotation, hvori den laante Kapital er anvendt, og altsaa førend Kapitalreproduktionen er færdig, ja, han vil endogsaa med Sikkerhed kunne vente en Opsigelse i de allervanskeligste Perioder, hvor alle og altsaa ogsaa Prioritetsejeren har Brug for Penge, men hvor det naturligvis ogsaa kniber haardest for Landmanden, og han maa da være glad til, om han faar Lov til at beholde Kapitalen mod at svare en betydelig forhøjet Rente og Provision, hvad der yderligere svækker Muligheden for Amortisation. Naar Laanet saaledes er opsigeligt, er jo Landmanden netop derved fuldstændig afhængig af Kapitalmarkedets Rentebevægelser; hver Gang, Renten stiger, kan Forholdet nemlig ligge saaledes, at han for ikke at faa Prioriteten sagt op, maa finde sig i at svare højere Rente, medens Udbyttet af hans Jord kun er det samme. Han kan med andre Ord tvinges til paa Grund af hans Produktion uvedkommende Omstændigheder — Rentestigningen paa Kapitalmarkedet — med ét at udlevere sine Prioritetshavere en større Andel af sit Arbejdsudbytte end oprindeligt stipuleret, uden at hans Ejendoms Produktivitet er bleven det allermindste forøget. At Ejerens Udsigt til at blive af med sin Prioritet herved rykkes endyderligere ud i det uvisse, er jo ganske øjensynlig, men selv om den faar Lov til at blive indestaaende til den oprindelige Rente, og selv om Laanet i sin Tid virkelig er optaget til en Grundforbedring, saa kan dog en saadan Prioritet alligevel ofte gaa over til at blive en Grundbyrde, fordi Gælden ikke er tvungent amortisable. Ifølge hele Landbrugets Produktionsmaade vil det Tilfælde yderst sjældent indtræffe, at Landmanden kan betale hele den laante Kapital tilbage paa én Gang, og naar Landmanden paa Forhaand intet véd om, hvor længe Kapitalen kan faa Lov til at blive indestaaende, vil en Plan over, hvor meget han aarlig maa lægge til

Side for paa den Maade selv at opspare Kapitalen, savne ethvert Holdepunkt. Kommer der saa til trykkede Tider med vigende Priser, saa ville saadanne Sparemidler være de første, der gaa, idet man da overfor Prioritetsgælden trøster sig med Haabet om, at den nok aar Lov til at blive staaende, og at man derfor foreløbig ikke behøver at skøtte videre om den end blot at klare de paaløbende Renter. Det kan saaledes meget let ske, at naar den produktive Kraft, som Laanet har tilført Jorden, forlængst er udtømt, hviler Gælden endnu bestandig paa Ejendommen, medens altsaa Produktionsmuligheden for Tilbagebetaling er forspildt, og Gælden faar herved den fuldstændigste Karakter af en Grundbyrde.

Det nuværende Realkredit-System med dets uproduktive Førsteprioriteter, der paa Grund af deres Oprindelse fra Køb, Arv osv. i sig selv ere Grundbyrder, og dets tyngende Sekundærprioriteter, der paa Grund af deres uheldige Form tendere hen imod at blive Grundbyrder, rummer saaledes Muligheder for, at Ejendomsretten sagte og umærkelig glider bort mellem Hænderne paa de nuværende Ejere, og at disses Arbejdskraft efterhaanden bliver mere og mere tributpligtig til Kapitalisten, saa at der under Skjul af juridiske Former sker en stadig Overgang til Fæste.

Der har allerede rundt omkring i Evropa lydt Røster om, at den eneste Maade, hvorpaa vi igen kunde faa sunde økonomiske Tilstande i Landbruget, var ved atter at faa sunde Ejendomsforhold, og hertil var da kun Vejen den, at man rolig lod de nuværende Ejere gaa deres Ruin imøde, lod Prioritetshaverne, Bykapitalisterne overtage Gaardene, og saa atter fik et fornuftigt Fæstesystem. Bevægelsen kan imidlertid ogsaa ske paa en anden Maade, idet Ejerne vedblive nominelt at være Ejere; men idet Gældsbyrden voxer efterhaanden, reduceres lidt efter lidt til faktisk at blive Panteejernes Fæster.

Der er saaledes en Tendens i den nuværende Udvikling, der tydelig nok ad en ny Omvej igen gaar i Retning af Fæste, i Retning af Samfundstilstande, hvorunder den, der driver Jorden, kun delvis faar Udbyttet af sit Arbejde, men maa aflevere en Del af dette til den fremmede Ejer i Staden (Absentisme). Det er i Virkeligheden kun det samme, der her gentager sig,

som man saa ofte har set i Historien, at der fra andre Samfundsklassers Side strækkes graadige Fingre ud efter Jorden; snart er det Kirken, snart Herremanden og for Tiden Pengekapitalisten, der vil nyde Frugten af Bondens og Landmandens Arbejde.

Det er i Virkeligheden kun en Anerkendelse af, at Udviklingen gaar i denne Retning, naar tyske Økonomer som Schäffle og Ruhland have foreslaaet, at man lige saa godt strax kunde lade Bønderne gaa over til at blive Fæstere*), men vel at mærke af lokale Landmandskorporationer eller af Kommunerne. Man skulde kun tillade Gaardes Overgang til Selvejendom imod fuldstændig kontant Udbetaling og naar denne ikke kunde præsteres, skulde vedkommende Korporation eller Kommune overtage Gaarden til en af den selv fastsat Værdi og saa fæste den bort.

Om denne Forholdsregel vilde nytte noget, hvad der i sig selv er meget tvivlsomt, skal man imidlertid ikke her gaa nærmere ind paa, dels paa Grund af Tankens hele utopiske Karakter, dels fordi det ikke i nærværende Undersøgelse er Meningen at fordybe sig i hele det store Spørgsmaal om Jordens rette Fordeling. Vi have kun fundet det nødvendigt og nyttigt lige at tangere det, for at vise, i hvor høj Grad disse Spørgsmaal om Landkreditens rette Ordning vanskeliggøres ved deres Sammenhæng med store og vidtrækkende Problemer, der bunde i saadanne Dybder som Befolkningslæren, Jordrentespørgsmaalet osv.

Saa meget vil imidlertid allerede kunne indses af det udviklede, at naar saaledes den stigende Befolknings-Forøgelse og Prioritetsforholdenes Ordning stiller os overfor en Udvikling, der rummer Tendenser til at føre os hen imod Tilstande, hvor Jordbrugernes Selvejendom faktisk Stykke for Stykke gaar over til Panteejerne, da er det aabenbart, at vi her overfor i Tide maa træffe

*) Den Mand, der sidder med opsigelige Prioriteter op i Skorstenen, er jo nemlig langt, langt uheldigere stillet end en hvilken som helst Fæster, thi over dennes Forhold er der dog Ro og Tryghed; han kan dog ikke med ét risikere et Forlangende om, at han skal udbetale sin Fæsteafgift kapitaliseret, og det maaske paa det uheldigste Tidspunkt. En Ejer som den nævnte er derimod prisgiven sine Prioritets-havere i en Grad, der tager aldeles det tillokkende bort ved at kunne kalde sig »Ejer«.

vort Valg. Enten maa vi lade den nuværende Udvikling uforstyrret fortsættes, og da er det naturligt, at den Dag vil komme, da man for Alvor vil drøfte fantastiske Planer som Schöffles, der fuldstændig stride mod vore nedarvede Begreber om den individuelle Selvejendoms Betydning; eller vi maa give alle Baand paa Ejendommen løs og standse vore hidtidige Bestræbelser for at opretholde de middelstore Jordbrug; eller ogsaa maa vi — og det er den sidste Vej, der forekommer Forf. den naturligste — søge i Tide at modarbejde de farlige Tendenser i den nuværende Ordning af Realkrediten. Dette vil kun være i fuld Overensstemmelse med vore nationale Traditioner, med vore gamle Skikke og Sædvaner og vor hele agrarpolitiske Lovgivning, og vilde kun være en virksom Fortsættelse af den betydningsfulde sociale og økonomiske Udvikling, der har skabt vort Landbrugs Trivsel, og som i Fremtiden nok skal vise sig at være det bedste Bolværk mod den sociale Revolution.

En saadan Bestræbelse maa aabenbart gaa i dobbelt Retning: paa den ene Side er der Tale om at vanskeliggøre den egentlige »Realkredit« i snævrere Forstand, en Opgave, der i alt Fald for en stor Del kun lader sig løse gennem Arvelovgivningen*), og som vi derfor ikke her skulle komme nærmere ind paa; paa den anden Side er Maalet imidlertid dette: i Tide at afstikke den rette Vej for en fornuftig Udvikling af Landbrugskrediten. — Det vil indirekte og modsætningsvis af det foregaaende fremgaa, hvilke Fordringer man maa stille til en virkelig rationel Landbrugskredit, en Driftskredit i Ordets

*) Arveforordningen af 22de Novbr. 1837, om Selvejerbønders Testationsret, er forøvrigt allerede inde paa det rigtige, idet den giver en uhindret Tilladelse til at bruge Testamentet til Gunst for en enkelt Arving. — Det er aabenbart, at denne Forordning er udsprungen af en Aandsretning, der anser det for naturligt, at Staten griber særlig ind for at værne om den socialt heldigste Fordeling af Grundejendommen som den mægtigste nationale Faktor i vor Produktion — saa vist som det ogsaa altid har været Sæd i Danmark at anse Familjens Forhold til Grundejendommen for et andet og inderligere end det, hvori man ellers træder til en almindelig »Vare«, som man køber, naar den er billigst, og sælger, naar den er dyrest.

videste Forstand. Hovedfordringen maa jo være, at der skaffes Sikkerhed for den økonomiske Anvendelse af den laante Kapital. Denne Sag har en subjektiv og en objektiv Side. Krediten maa for at opfylde dette Krav for det første være personlig, der maa tages Hensyn til, om denne enkelte bestemte Person har Evne og Vilje til at anvende Kapitalen produktivt; man maa kende sin Mand og kunne følge hans Færd. Krediten maa dernæst tage et objektivt Hensyn til Produktionens Natur; den maa rette sig efter den forskellige Karakter af Kapitalens Anvendelse i Produktionen. Som en almindelig Betingelse for alle Tilfælde kan det nævnes, at Laanet maa være uopsigeligt indenfor den Periode, som Produktionen repræsenterer; saa længe som den produktive Anvendelse varer, hvortil Laanet er givet, maa Producenten have Ro over sine Forhold. Denne Periode er imidlertid meget forskellig selv indenfor Landbruget. Kortere Laan ere derfor ikke udelukkede i Landbruget; men i Almindelighed maa dets Driftsloan selv i snævrere Forstand dog være forholdsvis lange, hvorfor Vexlen ogsaa i de allerfleste Tilfælde er et uheldigt Kreditinstrument for Landmanden, idet Rotationerne ofte strække sig endogsaa over flere Aar. Da Landbruget, ifølge sin Natur, desuden saa at sige aldrig reproducerer den anvendte Kapital paa én Gang, men kun efterhaanden, bør Laanets Tilbagebetaling ske afdragsvis, gennem mindre aarlige Afdrag*).

Hvad Sikkerheden angaar, da skal denne jo i første Linje ligge i Laanets Individualisering efter Personen og Anvendelsesmaaden i det enkelte Tilfælde; men da der tillige maa kræves en objektiv Sikkerhedsstillelse for uforudsete Tilfældes og bristende Forudsætningers Skyld, saa kan der jo selvfølgelig særdeles godt tages Prioritet i Ejendommen, idet jo en saadan Pantsættelse ikke vil kunne komme til at medføre saa-

*) Naar det ofte siges, at en solid og dygtig Landmand for Tiden med Lethed kan faa gode og billige Laan, naar han enten kan byde en nogenlunde anstændig sekundær Prioritet eller stille to gode Kavtionister, da er Sagen jo den, at den første Laaneform, som vi have set, i Regelen er afgjort uheldig, medens Kavtionslaanene i Almindelighed hverken ere tilstrækkelig lange, ej heller, hvad der er det vigtigste, amortisable.

danne Ulemper som de ovenfor omtalte, naar der er tilstrækkelige, personlige Garantier til Stede for Kapitalens økonomiske Anvendelse, og naar Laanet i det hele er afpasset efter Landbrugets Produktionsmaade ved at have den tilbørlige Varighed og ved at være uopsigeligt og amortisabelt. Naar Krediten er rationelt indrettet, vil Pantet netop have den rette subsidiaire Natur ved kun at virke betryggende og ikke forandrende Kreditens Natur. For at gentage det, er det jo nemlig selvfølgelig ikke Prioritetsformen i og for sig, men kun visse Misbrug, der let kunne klæbe ved dens Benyttelse, som har givet Anledning til Angrebene paa Realkrediten*).

Som Forholdene ligge for Tiden, maa det vel nærmest antages, at en saadan Driftskredit dels vil komme til at udfylde den Plads indenfor Prioritetskrediten, som de sekundære Prioriteter nu indtage, dels vil komme til at erstatte de uheldige Former af svævende Gæld, som Landmanden netop i de senere Aar er blevet betyngtet med i en uforholdsmæssig Grad. Man vil altsaa, i alt Fald delvis, kunne udtrykke Tanken saa-

*) Naar Direktør P. G. C. Jensen under Diskussionen i Nationaløkonomisk Forening troede at finde en Modsigelse mellem Prof. Falbe-Hansens Bemærkninger og mit Standpunkt, fordi Prof. F.-H. følte sig tiltalt af Tanken om at give Drifts-laan en særlig fin Realsikkerhed, endogsaa forud for Førsteprioriteten, medens jeg formentlig kun lagde Vægt paa det personlige Moment i Krediten, saa er dette mig kun en Bekræftelse paa, hvorledes Forvekslingen af det formale og det reale i denne Sammenhæng ligger snublende nær selv for ellers skarpsindige Mænd. — I Virkeligheden er nemlig den af Prof. Falbe-Hansen fremsatte Tanke ganske den samme som den af mig hævdede, nemlig at naar den laante Kapital virkelig faar en produktiv Anvendelse, saa er Sikkerheden for Laanets Tilbagebetaling dermed given, fordi den produktiv anvendte Kapital forøger Ejendommens Udbytte og derigennem dens Værdi. Om Kapitalisterne saa selv ere saa indsigtsfulde at ville lade sig nøje med en sekundær Prioritet, Kavtion el. lign., eller om Staten nødsages til, fordi Kapitalisterne ikke forstaa det korrekte Synspunkt, at friste dem til at give Drifts-laanene ved at tillade Landmanden at skyde en Prioritet ind foran de tidligere Prioriteter i Erkendelse af, at dette er uden Betænkelighed for de tidligere Prioritetsejere, — det bliver, begrebsmæssig set, kun en Forskel af rent formel Natur, som ikke vedrører Sagens Kærne, der i begge Tilfælde er den: at Laan til kontrolleret produktiv Brug ere sikre, fordi de forøge Produktionsudbyttet og derved Debtors Betalingsevne.

ledes, at Formaalet er at give de sekundære Prioriteter de samme Fortrin, som Kreditforeningerne for Tiden give Førsteprioriteterne.

Hvorledes er det nu imidlertid muligt at indføre dette personlige Moment i Kreditgivningen paa en for Kreditor betryggende Maade? Hvorledes vil man kunne afpasse Laanene efter de enkelte Forbedringsers forskellige Natur og Perioder? Det er klart, at der hertil vil kræves særlige Institutioner, og som et Exempel paa, hvorledes saadanne kunne tænkes indrettede, nævne vi de Raiffeisenske Laaneforeninger, saaledes benævnte efter deres Stifter Raiffeisen.

II.

Karakteristisk er allerede den Maade, hvorpaa disse Foreninger opstod. Efter at Høsten i 1847 var slaaet fejl i Tyskland, indtraadte der paa mange Egne en stor Nød, og i Vinteren 1847—48 dannede da nogle velstaaende Mænd i Westerwald paa den højre Rhinbred en mindre Forening, der væsentlig sørgede for at skaffe Omegnens Bønder godt og billigt Sædekorn, Læggekartofler osv. — De følgende Foreninger i Flammersfeld og Heddesdorf havde et lignende Præg, og først efterhaanden gik man over til en regulær Udlaansvirksomhed. Først efter 1864 tog Bevægelsen rigtig Fart og er siden da stadig gaaet frem, men stødvis og i Spring, særlig takkende de mindre gode Aar for sit Omfang og sin Styrke.

Den første store Ejendommelighed ved disse Kasser er deres snævre lokale Begrænsning. Hver Forening omfatter kun 1, højst 2 Landkommuner. Dette er i Virkeligheden Hemmeligheden ved Systemets gunstige Virkninger, denne ligesaa geniale som simple Tanke, at saaledes som Forholdene ligge i Landvæsenet, hvor hele Bedriften og til Dels Mandens hele Liv og Færden saa at sige ligger aaben for alles Øjne i den paagældende Egn, og hvor enhver kyndig Mand blandt Naboer og Genboer Aar for Aar kan se, hvorledes Markerne drives, Jorden behandles, Kvæget passes osv., er det netop muligt

gennem den stærke Lokalisering af Laangivningen at tilvejebringe det personlige Kendskab til og den indgaaende Kontrol med Laansøgernes personlige Dygtighed, som er Nerven i hele dette Forhold. Naar de fleste og bedste Landmænd indenfor et Sogn ere Medlemmer af en saadan Forening, saa betyder dette, at Foreningen er i Stand til i ethvert enkelt Tilfælde at erhverve sig det nøjeste Kendskab til Laansøgernes Personer, til deres Dygtighed og Flid og føre en paalidelig Kontrol med Laanets forstandige Anvendelse, og det ikke under nogen ubehagelig og indiskret Form eller nogen bureaukratisk Indgriben, men under det daglige Livs jævne Gang.

Da det saaledes har været nødvendigt at gøre Foreningerne saa smaa som muligt, har den naturlige Følge været den, at Medlemmerne for at skaffe Kassen Indlaan, have maattet hæfte solidarisk med hele deres Formue overfor Tredjemand for alle Foreningens Forpligtelser, da dette navnlig i Begyndelsen var et nødvendigt Vilkaar for overhovedet at kunne skaffe en saa lille Forening Kredit. Det var endogsaa fra først af ikke tilstrækkeligt, at Laantagerne alene hæftede solidarisk, men for at overvinde Kapitalisternes Betænkeligheder er det blevet almindelig Skik og Brug i de Egne, hvortil Kasserne ere udbredte, at de velhavende Mænd i vedkommende Egn ere traadte ind som Medlemmer af Foreningerne og derved have paataget sig den uindskrænkede solidariske Hæftelse sammen med de øvrige Medlemmer, uden altsaa som disse at trænge til Laan*). Dette Forhold har ikke alene direkte været af Betydning for Kassernes Kredit, men ogsaa indirekte fordi denne Solidaritetsforpligtelse bevirker, at Medlemmerne og Bestyrelsen i deres egen Interesse passe paa at vise Forsigtighed ved Bevillingen af Laan og kontrollere hverandre nøje indbyrdes. Solidariteten er altsaa ogsaa en Garanti for Laanenes forsvarlige Anvendelse. Denne vidtgaaende Forpligtelse har derfor aldrig kostet noget Medlem en Øre og har altsaa saaledes vist sig fuld-

*) Ifølge den tyske Genossenschaftsgesetz af 1868 § 51—52 betyder den solidariske Hæftelse ikke, at en utilfredsstillet Kreditor strax kan vende sig mod den af Medlemmerne, han lyster, men Foreningens Tab skal først søges ligelig fordelt paa alle Medlemmerne.

stændig farefri. Forøvrigt har den jo ogsaa kun aktuel Betydning ved Begyndelsen af en Kasses Liv, da Kassen nemlig forholdsvis hurtig opsparer sig en Reservefond, og denne skal altid være udelelig og maa ingen Sinde anvendes til andet end Dækning af Foreningens mulige Tab. Opløses Foreningen, skal dens opsparedede Formue deponeres i Rigsbanken og kan da kun komme til Anvendelse paany, naar der danner sig en ny Kasse paa samme Sted.

Foreningernes Organisation er fuldstændig demokratisk. Generalforsamlingen vælger en Bestyrelse paa 5 Medlemmer af sin Midte, og denne bevilger Laanene, kontrollerer deres Anvendelse og er iøvrigt pligtig at bistaa Medlemmerne med Raad og Daad, navnlig i landbrugsteknisk Henseende. Den maa herfor ikke modtage nogensomhelst Løn, Dividende eller lign., men Hværvet skal betragtes som et Æreshværv. Derimod modtager Regnskabsføreren, der ikke maa være Medlem af Foreningen, men derimod skal overvære Bestyrelsens Møder og give alle de Oplysninger, han er i Stand til, et moderat Vederlag for sit Offer af Tid og Arbejde. I Almindelighed beklæder Skolelæreren i vedkommende Kommune denne Post. — Ved Siden af Bestyrelsen staar der i Regelen et kontrollerende »Verwaltungs-rath«.

Laanene, der gives, ere i Regelen Driftslaen i Ordets videste Betydning, altsaa Penge til Anskaffelse af Gødning, Kvæg, Maskiner, Grundforbedringer, Opførelsen af Stalde, Svinehuse osv. Laanene gives enten paa kortere Frister indtil 1—2 Aar eller paa længere Tid indtil 10 Aar. Hvert Fjerdingaar bliver samtlige Debitorers Forhold prøvede, og hvis Bestyrelsen finder, at Laanesummen ikke anvendes forsvarlig og i nøje Overensstemmelse med den Plan, som enhver Laansøger maa forelægge Bestyrelsen over Laanets Anvendelsesmaade, kan Laanet opsiges med 4 Ugers Varsel. Laanene tilbagebetales selvfølgelig afdragsvis, og Amortisationsmaaden og Laanetidens Længde er i ethvert enkelt Tilfælde Genstand for særlig Aftale mellem Laantageren og Bestyrelsen under Hensyn til, hvad Kapitalen skal bruges til. — Laanenes Størrelse er højst forskellig, varierende fra et Par Hundrede til en 7—8000 Kr.*)

*) Udlånsrenten er i Reglen $4\frac{1}{2}$ —5 pCt.

Som Sikkerhedsstillelse fordres enten Hypothek, Deponering af Værdipapirer eller Kavtion. Der gives selvfølgelig ogsaa Laan paa sekundære Prioriteter, men da Realsikkerheden indenfor en passende Grænse jo særdeles ofte er udtømt, ere de fleste Laan Kavtionslaan. — Den væsentligste Sikkerhed søges i vedkommende Laansøgers personlige Dygtighed og Flid, og det skarpt gennemførte Laanprincip er, anskueligt udtrykt, dette, at den flinke og respektable Mand, der maaske sidder haardt i det med høje Prioriteter i Gaarden, faar Laan, medens den Mand, der mangler Dygtighed og Flid, nægtes enhver Kredit, selv om han har en gældfri Ejendom, og selv om han har Millionærer til Kavtionister.

Spørges der nu, hvorledes Kasserne skaffe Pengene til Veje, da maa det først bemærkes, at dette i Begyndelsen havde store Vanskeligheder, og at Midlerne fra først af væsentlig kom fra rige Filantroper og formuende Velyndere. Efterhaanden som det imidlertid viste sig, at disse regelmæssig fik deres Renter og Afdrag og intet som helst Tab led, kom Tilliden efterhaanden til Stede af sig selv, og Pengene flød stedse rigeligere ind i Kasserne. Da der i Midten af 70erne i Rigsdagen blev rejst hæftige Angreb paa disse Kasser som formentlig farlige for Kreditorerne, blev Opmærksomheden stærkt henvendt paa dem, der skete offentlige Undersøgelser af deres Virksomhed, og da disse viste, at Foreningerne hidtil havde vist sig fuldstændig betryggende, slog Stemningen endelig fuldstændig om, fordi man lidt efter lidt fik Øje for, at Grunden til, at disse Kasser aldrig led Tab, var den, at de Laanprinciper, som ledede deres Virksomhed, i Virkeligheden vare særlig rationelle.*) Siden den Tid ere disse Foreninger blevne egentlige smaa Sparekasser, som Omegnens Folk altsaa betro deres Spareskillinger imod en Rente af $3\frac{1}{2}$ — $3\frac{3}{4}$ pCt. og en Opsigelsesfrist paa 6

*) Naar Direktør P. G. C. Jensen i Nationaløkonomisk Forenings Møde troede at kunne betegne det Raiffeisenske System som et System, hvori der var mere Filanthropi end Økonomi, saa er Sandheden jo meget mere den, at dette System, fordi det gennem Lokaliseringen muliggør den indgaaende Hensyntagen til Laantagerens Person og den nøjagtige Kontrol med Laanets Anvendelse, netop er i særlig fortræffelig Overensstemmelse med den økonomiske Videnskabs Fordringer (jfr. Økonomer som Held, Nasse, Schmoller osv., Forhandlingerne i Verein für Socialpolitik f. 1884).

Maaneder. Ad denne Vej faa Foreningerne i dette Øjeblik saa mange Penge, at de ofte ikke have Anvendelse for dem alle.

Efterhaanden som imidlertid de mere tekniske og forretningsmæssige Momenter vandt Overhaand over de mere tilfældige og filantropiske, følte de mange smaa Foreninger mere og mere Trang til en organisk Sammenknytning, en Centralinstitution. Denne kom til Stede 1876 i Neuwied som en Slags Aktiebank, hvori de enkelte Foreninger ere Aktionærer, idet hver ejer 5 Aktier à 1000 Mk., hvoraf de 10 pCt. ere indbetalte. Denne Bank modtager Overskudet fra saadanne Kasser, der have Overflod paa Indlaansmidler, og udlåner dem til Kasser, som endnu ikke have tilstrækkeligt med Penge. Hertil knytter sig saa det saakaldte »Anwaltschaftsverband«, hvorefter de enkelte Foreninger ere Medlemmer, der gennem Delegerede vælge det saakaldte »Antwalschaft«, som har til Opgave at organisere nye Foreninger, give Raad og Vejledning i alle Retninger til de bestaaende, saavel i kreditteknisk som landboteknisk Henseende, udbrede landøkonomisk Oplysning til Foreningernes Medlemmer osv. osv. En særlig Betydning har dette Anwaltschaft ved at besørge Fællesindkøb af Produktionsfornødenheder, navnlig Kunstgødning og Kvægfoder, for Foreningernes Medlemmer, hvorved der sikres disse baade billige og gode Varer. Endelig skal dette Raad nu til aarlig at udsende Revisorer til de enkelte Foreninger, og disse skulle da ved en indgaaende Prøvelse undersøge vedkommende Forenings Principer for Udlaan, gennemgaa dens Bogholderi og Regnskabsvæsen, prøve de enkelte Laans Anvendelse og saaledes i det hele taget øve et særlig kyndigt Tilsyn med Kassernes Virksomhed baade i Henseende til Kreditgivning og Fremme af den landøkonomiske Udvikling.

Til Centralinstitutionen i Neuwied have de rhinske, hessiske og elsassiske Foreninger sluttet sig. Kasserne i Westfalen og Baiern danne derimod Kredse for sig.

Disse Kassers gode Virkninger ligge ifølge deres Organisation ikke alene i, at de have befriet Landbruget i de paagældende Egne i Tyskland for Aager og skaffet det en forholdsvis billig Driftskredit, men ogsaa i, at de i en væsentlig Grad have bidraget til at forbedre Driften. De have i den Henseende den betegnende Grundsætning, at det ikke nytter noget at belære Folk

om, hvorledes de skulle bære sig ad med at bringe mere ud af deres Jord, naar man ikke samtidig kan skaffe dem de pekuniære Midler til at føre Theorien ud i Praxis; men at det paa den anden Side nytter ligesaa lidet, at man laaner Folk Penge, naar man ikke samtidig sørger for, at de ere i Stand til at bruge dem fornuftig. Det hedder udtrykkelig i disse Foreningers Statuter, at Laanet kun er et Middel, men at Maalet er Forbedring af Medlemmernes hele økonomiske Status, og der udfoldes derfor en rig og frugtbar Virksomhed, for at Kreditgivningen kan komme til at gaa Haand i Haand med selve det landbrugstekniske Fremskridt. De Midler, der i saa Henseende anvendes, ere Oplysning og Kontrol. Ved enhver Generalforsamling skal der afholdes landøkonomiske Foredrag, og Medlemmerne have den videst mulige Adgang til at kræve Raad og Vejledning i første Række af den lokale Bestyrelse, i anden Række af Anwaltschaft'et, der iøvrigt ogsaa uden direkte Henvendelser stadig søger igennem Foredrag, Smaaskrifter, Plantningsforsøg osv. at udbrede Oplysning blandt Medlemmerne. Denne Raadgivning og Vejledning, som Bestyrelserne og Anwaltschaft'et er forpligtet til at yde Laantagerne, er imidlertid kun den ene Side af en Medaille, hvis Revers er en stadig samtidig Kontrol med Laantagernes Driftsmaade, og de Vink, der gives om den teknisk rigtigste Maade at anvende Laanet paa, faa særlig Vægt, fordi de 4 Ugers Opsigelsesfrist i Virkeligheden staar bagved.

Disse Foreninger have da ogsaa opnaaet at fremme Landbruget ved baade at forøge Landmandens Indtægt og formindske hans Udgift. De have i første Linje sørget for en bedre Behandling af Jorden, for Gennemførelsen af en fuldstændig Erstatningsdrift, særlig ved at lære Bønderne at passe paa og være omhyggelig for den naturlige Gødning og dernæst ogsaa at anvende Kunstgødning. De have endvidere bidraget til at forbedre Kvægbesætningen i høj Grad ved at faa Haand i Hanke med hele Kvæghandelen, sætte Landmændene i Stand til at købe kontant under kyndige Folks personlige Vejledning og »under Garanti« — saa at Handelen gaar tilbage, naar Kvæget ikke opfylder visse Betingelser —, dernæst ved at oprette Tyreforeninger, lokale Kvægforsikringsforeninger med en skarp Kontrol af Egnens Kvægbestand osv.

Igennem de store Fællesindkøb af Kraftfoder, Kunstgødning osv. spare de tillige Landbrugerne for mange Penge og skaffe dem garanterede Varer. Disse Køb foregaa saaledes, at der aarlig sker offentlige Licitationer, hvorved Prøver undersøges af Kemikere og Fagmænd, og de største Handelshuse kappes her om at faa Leveringen, da de vel maa sælge til en lav Pris, men strax faa kontant Betaling og slippe for Ulejligheden med Opkrævningen af deres Tilgodehavende hos de enkelte Landbrugere.

Ogsaa i mangfoldige andre Retninger have Foreningernes Virksomhed strakt sig. I flere Egne have de med Held grundet Fællesmejerier og Winzervereine, Produktionsforeninger af smaa Vinbønder, hvis Vine nu ere fine Exportvine, medens de tidligere vare »herbe« Landvine. De have sørget for at trænge Realkrediten tilbage, hjulpet Folk skikkelig fra deres Tvangsavktioner, sørget for Livsforsikrings Udbredelse, og endelig bidraget til at fremme Solidaritetsfølelsen imellem store og smaa Landbrugere.

Naar disse Kasser saaledes paa saa mangfoldige Maader have virket til Gavn og Glæde for Landboere, og i mange af de Egne, hvor de have virket længst, have skabt sande sociale Idyller, saa kan det ikke nægtes, at disse gode Virkninger for en væsentlig Del skyldes den brændende Aposteliver, hvormed Ideens oprindelige Forkæmpere have baaret Sagen frem. Der har aabenbart været en dyb religiøs Understrøm, ikke af konfessionel Natur, ikke katholsk, ikke protestantisk, men almenkristelig, og dette har selvfølgelig givet Bevægelsen en særlig Spænsthed og Styrke. Efterhaanden som Kasserne imidlertid ere blevne mer og mer teknisk fortræffelige, og efterhaanden som Udviklingen har bredt sig til større og større Kredse, er imidlertid dette religiøsfilanthropiske Moment stedse traadt mere og mere i Skygge, og paa Steder som i Westfalen og Baiern er det fuldstændig forsvundet. Den yngre Slægt, som er voxet op, har vel ikke mindre varme Hjærter for Sagen, men koldere Hoveder, den interesserer sig mere for det teknisk fortræffelige, det økonomisk fine, det rationelle og dygtige i disse Kassers Organisationsmaade.

Spørge vi nu om Muligheden for disse Institutioners Overførelse paa dansk Grund, da er det jo klart, at Betingelserne i mange Henseender ere yderst gunstige, da Ideen om Sammenslutning jo allerede er frugtbar udviklet i vore talrige og dygtige Landboforeninger, medens det dog paa den anden Side er givet, at Systemet ved en saadan Overførelse paa en ny national Jordbund maatte undergaa Modifikationer i forskellige Retninger. Vi skulle imidlertid ikke ved denne Lejlighed gaa nærmere ind derpaa, saa meget mindre som vi senere haabe at kunne vende tilbage til dette Æmne. Det har ikke her været Meningen at komme med Reformforslag i positiv Udformning, men kun »at sætte Problemer under Debat«, kun at bidrage til at kalde Interessen til Live for et Spørgsmaal, der ikke blot er noget Døgnspørgsmaal, et Spørgsmaal om i Dag og i Morgen, men et Spørgsmaal om Landbrugets Fremtid, og som ikke er et Spørgsmaal om »Højre« og »Venstre«, men i dybeste Forstand et nationalt Spørgsmaal.
